

УДК 338.43:332.14

Сава А.П.,
канд. екон. наук, с.н.с., докторант,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Нині існує значна кількість методів оцінки економічних, соціальних та екологічних процесів у суспільстві, проте практично всі вони пропонуються для прийняття рішення стосовно регіонів як адміністративно-територіальних одиниць. Тому у власному дослідженні ми спробуємо запропонувати методичний підхід, результатом якого буде використання результатів оцінки для розробки та впровадження системи управління конкретною сільською територією на рівні місцевої та регіональної влади, а також формування державної політики щодо регулювання їх розвитку.

Загалом оцінка визначається як уявлення про цінність, рівень або значення показника, що вивчається. В українській мові процес, що передуює формуванню оцінки має назву оцінювання.

Вона слугує передумовою визначення причин виникнення існуючого стану, можливих наслідків збереження тенденцій та застосування інструментів механізму управління розвитком сільських територій. При цьому, важливим аспектом отримання результатів залишається підбір методів оцінки.

При виборі критеріїв, індикаторів і показників оцінювання стану сільських територій необхідно брати до уваги й те, що вони мали б використовуватись і для прогнозування подальшого розвитку цих територій як індикатори цільових установок такого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення наукових джерел зумовило виділення основних напрямів досліджень з оцінки розвитку сільських територій, які представлені декількома варіантами методик проведення діагностики рівня соціально-економічних параметрів таких утворень.

Так, П.А. Орхівський пропонує систему моніторингу соціально-економічних процесів, що відбуваються на сільських територіях, із п'яти основних груп показників, необхідних для організації проведення оцінки [5]. Сюди він додав характеристику населення, трудових ресурсів, інфраструктурні об'єкти, земельних ресурсів та фінансового забезпечення.

Більш широкий підхід до оцінки рівня соціально-економічного розвитку територій на регіональному рівні запропонували Ю. Д. Шмідт і В. А. Денисенко, формуючи систему показників, яка включає в себе чотири агрегованих складових: виробництво, ринок, регіональні фінанси, якість життя [10, с. 7-13].

Недоліком розглянутих методик, на наш погляд, є її загальний характер, який не відображає специфіку економічної системи сільських територій.

Вважаючи сільське господарство через об'єктивні історичні причини основним і фактично безальтернативним видом господарської діяльності та зайнятості в сільських територіях України, низка економістів пропонують оцінювати рівень соціально-економічного розвитку сільських територій в розрізі чотирьох блоків: природно-ресурсного потенціалу сільського господарства, матеріально-технічного, людського і фінансового потенціалів [3, с. 48-54; 6].

Формуючи систему блоків показників та їх індикаторів, М.О. Барановський виходив із того, що сільські території, як системні об'єкти, включають такі головні підсистеми: а) виробничо-інфраструктурну; б) природну; в) демографічну; г) розселенську; ґ) соціальну; д) фінансову.

Оцінка включає чотири великі блоки показників, які характеризують основні підсистеми сільських територій – виробничо-інфраструктурну, фінансову, соціальну та демографічно-розселенську [1]. При цьому зазначені показники охоплюють лише певні галузеві особливості економічної системи, вибіркові критерії оцінки соціального середовища і не враховують екологічної складової.

Надзвичайно популярною методикою на практиці є оцінка розвитку територій за одним із важливих критеріїв – інвестиційної привабливості держави та регіонів. Її сутність полягає в застосуванні групи показників, за допомогою яких можна проводити аналіз доцільності інвестування в той чи інший регіон. При цьому дану методику, розробником якої є І.О.Бланк, інтерпретували на сучасний лад, вивчаючи інвестиційну привабливість за п'ятьма групами показників: економічний розвиток, інфраструктурне забезпечення, розвиток фінансового сектору, людські ресурси та функціональність органів влади [2].

Таким чином, еволюція наукових досліджень у напрямі розвитку сільських територій продемонструвала вектор до інтегральної оцінки. Так, на думку В.Я. Унгурян, для інтегральної оцінки рівня розвитку сільських територій необхідно відібрати 20 показників, які мають бути згруповані у п'ять складових інтегрального оцінювання і відобразатимуть: демографічну ситуацію та ступінь міграції сільського населення; економічний потенціал та рівень і якість життя мешканців села; наявність соціальної інфраструктури; рівень розвитку інженерної інфраструктури та показники рівня управління сільським розвитком [9].

Як зазначає О.Л. Попова, розглянуті методики передбачають обов'язкове відображення трьох складових: соціальної, економічної й екологічної. Найвідомішими інтегральними показниками, за якими оцінюється результативність сталого розвитку, є: індекс людського розвитку, екологічно скоригований чистий внутрішній продукт, показник «дійсних збережень» [7].

Необхідно відзначити, що при значній увазі науковців до даної проблеми досі недостатньо опрацьовані методики оцінки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій. Деякі дослідники обмежуються аналізом просторової асиметрії в територіальному розрізі розвитку або розміщення сільськогосподарського виробництва. Сильною стороною даної методики є широкий спектр показників, що характеризують стан сільського господарства, або ж лише окремі аспекти розвитку сільських територій, зокрема соціальні чи екологічні. Однак, на нашу думку, оцінювати стан і перспективи розвитку сільських територій лише за результатами в аграрній чи соціальній сфері багато в чому не є доречним. По-перше, сільськогосподарське виробництво хоч і є традиційною діяльністю для цієї місцевості, але не визначальним за економічними оцінками. По-друге, сільські території у межах адміністративного устрою України становлять понад 90 відсотків, на яких розміщуються суб'єкти господарювання різних галузей. Тому оцінювати необхідно загальне підприємництво. По-третє, оцінка розвитку сільських територій потребує комплексного дослідження за усіма складовими: економічної, соціальної та екологічної.

З огляду на це, доцільно розрізняти оцінку рівня соціально-економічного розвитку сільських територій як результуючого показника і оцінку її потенціалу для досягнення стратегічних цілей управління як вихідного показника.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтувати методичний інструментарій з інтегральної оцінки розвитку сільських територій за економічною, соціальною та екологічною

складовою та запропонувати систему критеріїв, індикаторів та показників їх вивчення в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим у процесі відбору критеріїв, індикаторів та показників для оцінки розвитку сільських територій є те, що їхня сукупність повинна надавати можливість не тільки «горизонтального» порівняння (між регіонами, адміністративними районами), а й розгляду складових більш нижчого рівня (проводити «вертикальний» аналіз). Безумовно, перелік обраних критеріїв, індикаторів та показників може, а за окремими напрямками аналізу навіть повинен змінюватися, проте їх кількісний та якісний склад повинен визначатися законодавчими межами і методологічними підходами, тобто вони повинні бути доступні для усіх рівнів управління та їх отримання повинно базуватися на єдиній методиці обчислення.

Загалом при побудові системи оцінювання розвитку сільських територій, на нашу думку, необхідно врахувати декілька вимог та завдання, які ставляться перед нею:

1) включати офіційну, науково обґрунтовану та придатну для розрахунків сукупність показників, які максимально характеризують комплексний стан сільських територій за трьома складовими сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної);

2) підбір індикаторів та обчислення показників повинно базуватися на єдиному методологічному підході та враховувати загальні вимоги до отриманої інформації (достовірність, адекватність, репрезентативність, співвідносність, вичерпність, доступність);

3) забезпечувати можливість порівняння аналогічних показників на різних рівнях управління сільськими територіями, тобто їх застосування повинне мати значимість для «вертикального» і «горизонтального» аналізу;

4) кожен показник певного індикатора оцінювання повинен мати конкретну управлінську цінність та економічну значимість для розрахунку, а також розрізнення показників-стимуляторів і показників-дестимуляторів;

5) забезпечувати мінімальні затрати зі збору, обробки інформації та базуватися на офіційних і підтверджених її джерелах (Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України тощо);

6) вихідна інформація має впорядковуватися у вигляді матриці, рядками якої є набір показників, які характеризують різні аспекти розвитку сільських територій, а стовпці – значення окремих показників, в тому числі за всіма одиницями досліджуваної сукупності, що забезпечуватиме достатність статичної і динамічної варіації.

Виходячи із наведених вимог, ми побудували схему методологічних підходів до оцінки розвитку сільських територій (рис. 1).

Рис. 1. Методичні підходи до оцінки розвитку сільських територій

Джерело: розробка автора

Для створення адекватної бази для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення розвитку сільських територій пропонується застосувати економічну модель, що ґрунтується на методичному інструментарії теорії нечітких множин [8]. Основна ідея полягає у тому, що на основі нечітких множин, тобто різних за кількісним і якісним виміром показників, можливо побудувати модель ефективного управління функціонуванням сільської території на основі єдиного комплексного показника.

Відповідно пропонується наступний алгоритм структуризації математичної моделі ефективності функціонування сільської території з визначенням параметрів (критеріїв) у вигляді нечітких множин.

Нехай G – лінгвістична змінна, що визначає рівень розвитку сільської території. Зазначимо, що значення змінної G залежить від економічних, соціальних та екологічних факторів. Цю залежність можна описати наступною формулою:

$$G = f(X, Y, Z), \quad (1)$$

де X – сукупність економічних факторів; Y – сукупність соціальних факторів; Z – сукупність екологічних факторів.

Зазначені фактори у запропонованому алгоритмі оцінки стану і розвитку сільських територій відповідають трьом блокам критеріїв відбору найбільш вагомим ідоцільним показникам наукового дослідження із заданої тематики.

Економічний блок оцінки ми пропонуємо розглядати за наступною системою індикаторів, кожному із яких відповідає сукупність показників:

1. Рівень ресурсного забезпечення (X_1).
2. Рівень економічного розвитку (X_2).
3. Рівень інвестиційної привабливості (X_3).
4. Рівень підприємницької активності (X_4).

У такому випадку змінна X , що входить до G може бути розглянута у вигляді функції:

$$X = f(X_1, X_2, X_3, X_4). \quad (2)$$

Лінгвістичну змінну X_1 , що описує *рівень ресурсного забезпечення* сільських територій, представлено у вигляді функції:

$$X_1 = f(x_{11}, x_{12}, x_{13}), \quad (3)$$

де x_{11} – площа земель на одну особу, тис. га; x_{12} – об'єм прісної води у ставках і водосховищах на одну особу, млн м³; x_{13} – лісистість територій, %.

Лінгвістичну змінну X_2 , що описує *рівень економічного розвитку* сільських територій представлено у вигляді функції:

$$X_2 = f(x_{21}, x_{22}, x_{23}, x_{24}, x_{25}, x_{26}, x_{27}, x_{28}, x_{29}, x_{210}), \quad (4)$$

де x_{21} – обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) на одну особу, грн; x_{22} – індекс промислової продукції, %; x_{23} – виробництво продукції сільського господарства на одну особу, грн; x_{24} – індекс продукції сільського господарства, %; x_{25} – частка продукції тваринництва, %; x_{26} – продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн; x_{27} – оборот роздрібною торгівлі на одну особу, грн; x_{28} – коефіцієнт покриття експортом імпорту; x_{29} – індекс споживчих цін; x_{210} – надходження до місцевих бюджетів на одну особу, грн.

Лінгвістичну змінну X_3 , що описує *рівень інвестиційної привабливості* сільських територій представлено у вигляді функції:

$$X_3 = f(x_{31}, x_{32}, x_{33}), \quad (5)$$

де x_{31} – капітальні інвестиції на одну особу, грн; x_{32} – частка капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг, %; x_{33} – прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол. США;

Лінгвістичну змінну X_4 , що описує *рівень підприємницької активності* в сільських територіях представлено у вигляді функції:

$$X_4 = f(x_{41}, x_{42}, x_{43}, x_{44}, x_{45}), \quad (6)$$

де x_{41} – кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, од.; x_{42} – частка малих підприємств, %; x_{43} – фізичні особи-підприємці на 10 тис. осіб наявного населення, од.; x_{44} – частка виробництва продукції сільського господарства господарствами населення, %; x_{45} – частка підприємств, які отримали збиток, %.

Соціальний блок оцінки ми пропонуємо розглядати за наступною системою індикаторів, кожному із яких відповідає сукупність показників:

1. Рівень демографічної ситуації (Y_1).
2. Рівень освіти (Y_2).
3. Рівень зайнятості (Y_3).
4. Рівень розвитку інфраструктури (Y_4).
5. Рівень якості життя (Y_5).

У такому випадку змінна Y , що входить до G може бути розглянута у вигляді функції:

$$Y = f(Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5). \quad (7)$$

Лінгвістичну змінну Y_1 , що описує *демографічну ситуацію* в сільських територіях, представлено у вигляді функції:

$$Y_1 = f(y_{11}, y_{12}, y_{13}, y_{14}, y_{15}, y_{16}, y_{17}), \quad (8)$$

де y_{11} – частка сільського населення, %; y_{12} – частка сільського населення молодше працездатного віку, %; y_{13} – коефіцієнт природного приросту (скорочення) сільського населення; y_{14} – сумарний коефіцієнт народжуваності на 1 жінку сільської місцевості; y_{15} – середня очікувана тривалість життя при народженні, років; y_{16} – демографічне навантаження на населення у віці 15–64 роки; y_{17} – співвідношення кількості шлюбів і розлучень.

Лінгвістичну змінну Y_2 , що описує *рівень освіченості* в сільських територіях, представлено у вигляді функції:

$$Y_2 = f(y_{21}, y_{22}, y_{23}, y_{24}, y_{25}, y_{26}), \quad (9)$$

де y_{21} – охоплення дітей закладами, відсотків до кількості дітей відповідного віку; y_{22} – кількість дітей у закладах у розрахунку на 100 місць; y_{23} – частка економічно активних осіб з базовою загальною середньою освітою, %; y_{24} – частка економічно активних осіб з повною загальною середньою освітою, %; y_{25} – частка економічно активних осіб з професійно-технічною освітою, %; y_{26} – частка економічно активних осіб з повною вищою освітою, %.

Лінгвістичну змінну Y_3 , що описує *рівень зайнятості* в сільських територіях, представлено у вигляді функції:

$$Y_3 = f(y_{31}, y_{32}, y_{33}, y_{34}), \quad (10)$$

де y_{31} – частка економічно активного населення, %; y_{32} – рівень зайнятості, %; y_{33} – рівень безробіття, %; y_{34} – частка зайнятих у реальному секторі економіки, %.

Лінгвістичну змінну Y_4 , що описує *рівень соціальної інфраструктури* сільських територій, представлено у вигляді функції:

$$Y_4 = f(y_{41}, y_{42}, y_{43}, y_{44}, y_{45}, y_{46}, y_{47}, y_{48}, y_{49}, y_{410}, y_{411}, y_{412}, y_{413}), \quad (11)$$

де y_{41} – сільські населені пункти, що знаходяться на відстані понад 5 км до ради, од; y_{42} – частка населених пунктів, що не мають дороги з твердим покриттям, %; y_{43} – частка населених пунктів, що не мають освітлення, %; y_{44} – частка населених пунктів, що не мають дошкільних навчальних закладів, %; y_{45} – частка населених пунктів, що не мають шкіл, %; y_{46} – частка населених пунктів, що не мають закладів культури, %; y_{47} – частка населених пунктів, що не мають лікувальних закладів, %; y_{48} – частка населених пунктів, що не мають торговельних закладів, %; y_{49} – частка населених пунктів, що не мають закладів побуту, %; y_{410} – наявний дохід на одну особу, грн; y_{411} – номінальна заробітна плата, грн; y_{412} – частка витрат на продовольчі товари і комунальні послуги у сукупних витратах, %; y_{413} – частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %.

Лінгвістичну змінну Y_5 , що описує *рівень якості життя* сільських територій, представлено у вигляді функції:

$$Y_5 = f(y_{51}, y_{52}, y_{53}), \quad (12)$$

де y_{51} – сільський житловий фонд в розрахунку на 1 жителя, кв.м.; y_{52} – забезпеченість окремими видами благоустрою, %; y_{53} – частка населених пунктів, де надають комунально-побутові послуги, %.

Екологічний блок оцінки ми пропонуємо розглядати за наступною системою індикаторів, кожному із яких відповідає сукупність показників:

1. Рівень стану земельних ресурсів (Z_1).
2. Рівень стану водних ресурсів (Z_2).
3. Рівень стану атмосферного повітря (Z_3).

У такому випадку змінна Z , що входить до G може бути розглянута у вигляді функції:

$$Z = f(Z_1, Z_2, Z_3). \quad (13)$$

Лінгвістичну змінну Z_1 , що описує *рівень забруднення земельних ресурсів*, представлено у вигляді функції:

$$Z_1 = f(z_{11}, z_{12}), \quad (14)$$

де z_{11} – коефіцієнт екологічної стабільності землі; z_{12} – коефіцієнт забрудненості відходами I-III класу.

Лінгвістичну змінну Z_2 , що описує *рівень забруднення водних ресурсів*, представлено у вигляді функції:

$$Z_2 = f(z_{21}, z_{22}, z_{23}), \quad (15)$$

де z_{21} – частка оборотної та послідовно використаної води в загальному обсязі використання води для виробництва, %; z_{22} – частка забруднених зворотних вод, скинутих у поверхневі водні об'єкти, %; z_{23} – коефіцієнт співвідношення водоспоживання із наявністю водних ресурсів.

Лінгвістичну змінну Z_3 , що описує *рівень забруднення атмосферного повітря*, представлено у вигляді функції:

$$Z_3 = f(z_{31}), \quad (16)$$

де z_{31} – коефіцієнт навантаження викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Ієрархічну структуру співвідношень, запропоновану автором, можна описати у вигляді «дерева логічного висновку», що показано на рис. 2.

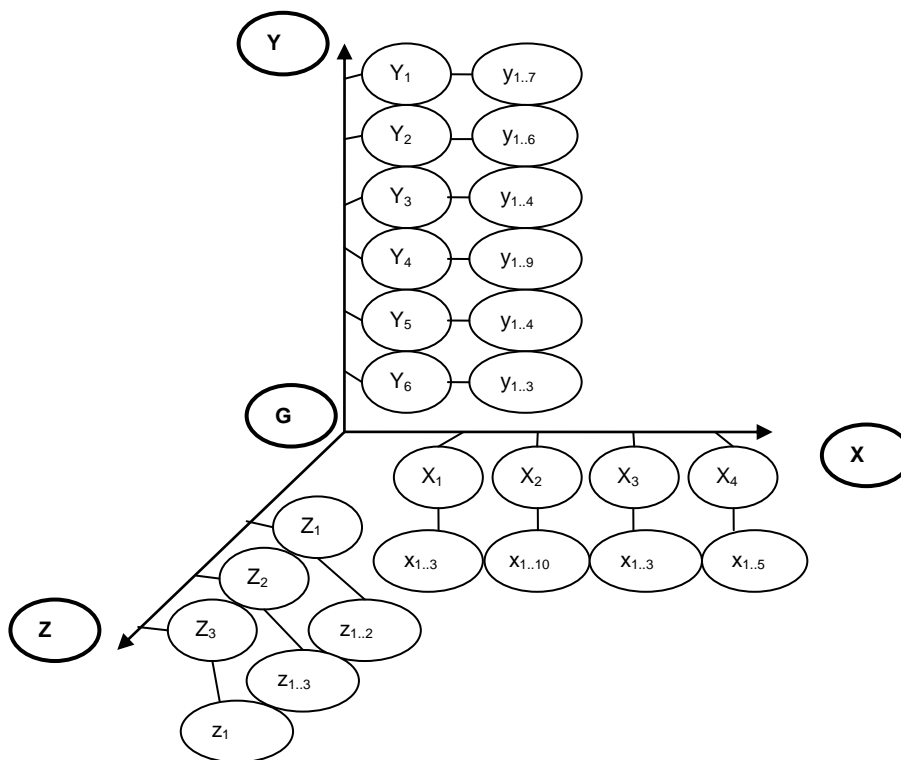

Рис. 2. Дерево логічного висновку стосовно сукупності критеріїв і показників за нечітко-множинного оцінювання стану сільських територій

Джерело: авторські дослідження з використанням окремих методичних положень узгодження інформації [8].

Загалом розрахунки стану і розвитку сільських територій здійснюються за трьохрівневою схемою:

- 1-й рівень:** обчислення індивідуальних показників;
- 2-й рівень:** побудова індексів за окремими блоками показників;
- 3-й рівень:** побудова інтегрального індексу.

Як показує теорія і практика, при обрахунку показників розвитку сільських територій визначається велика кількість показників, які є неспівмірними та різномасштабними, а також із різнонаправленою дією.

Тому одним із способів перетворення абсолютних показників у порівняльні індикатори є їх перерахунок в розрахунок на одну особу населення (оскільки всі території і регіони різні з відповідною їм величиною території та жителів). Відносні ж показники відобразатимуться у коефіцієнтах чи відсотках без відповідного перетворення.

При цьому важливим етапом і напрямом дослідження є аналітична оцінка фактичних значень вихідних показників, яка забезпечується у порівнянні із певними нормативними (стандартизованими) параметрами соціально-економічного стану розвитку сільських територій. У цьому, на наше переконання, і полягає сутність проведення аналізу, адже отримана величина певного показника (особливо в абсолютному вираженні) одночасно не свідчить про позитивний чи негативний характер розвитку.

Одним із способів порівняння є виявлення зміни індивідуального значення до середнього вимірника усієї досліджуваної сукупності. Такий підхід може бути застосований для показника нижнього рівня та середньої величини вищого рівня. Для прикладу, показник певної сільської території можна порівняти із середнім показником по адміністративному районі чи області, а району (регіону) – з всеукраїнським.

Однак таке порівняння не може розглядатися як безальтернативний шлях аналізу, тим більше, що показник на рівні держави уже не буде з чим порівнювати, адже він і є середнім (або підсумовуючим) вимірником соціально-економічних процесів на національному рівні. З іншого боку, індивідуальні значення досліджуваних одиниць сукупності можуть визначати негативні тенденції розвитку сільських територій і як наслідок середнє також буде характеризувати від'ємний результат.

Виходом із цієї ситуації є застосування міжнародних зіставних вимірників соціально-економічного стану за умови існування ідентичних методик обчислення показників (для забезпечення порівняльності даних) або прийнятих нормативних гранично допустимих (для дестимуляторів) та мінімальних (для стимуляторів) порогів.

Доцільним, на наш погляд, є також порівняння із найбільшим значенням, який зафіксований у досліджуваній сукупності. Такий підхід підтримує професор А. Лісовий, який пропонує при визначенні показників та індексів розвитку сільських територій здійснювати порівняння фактичних значень вихідних даних з максимальним значенням. За таких умов формула визначення рівня розвитку сільських територій набуває вигляду [4, с. 38]:

$$I_i = \sum_{j=1}^m \frac{f_{ij}}{\max_i f_j}, \quad (17)$$

де I_i – узагальнений показник розвитку i -ої сільської території; f_{ij} – фактичний обсяг j -го часткового показника (критерію) по i -й сільській території; $\max_i f_j$ – максимальний обсяг j -го часткового показника по всіх i -х сільських територіях.

Згідно цієї формули замість значення «max» можна використовувати нормативне або стандартне значення, що забезпечить вказаний підхід.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, розглянута система критеріїв, індикаторів та показників оцінки стану сільських територій має інтегральний характер і забезпечує сталий взаємозв'язок між темпами економічного зростання, рівнем розвитку соціуму та належним станом природокористування як складовими такої оцінки.

Розглянутий варіант методики дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій дає змогу проаналізувати процеси, що відбуваються, та надати об'єктивну узагальнюючу оцінку економіко-соціально-екологічній системі. В результаті запропонованого підходу можна сформувати дієву матрицю сигнальних індикаторів стану сільських територій та на основі цього запропонувати ефективний механізм реалізації управлінських рішень з досягнення заданих параметрів розвитку.

Бібліографічний список

1. Барановський М.О. Проблеми ідентифікації та оцінки рівня депресивності аграрних територій України / М.О. Барановський // Український географічний журнал. – 2008. – № 3. – С. 44-51.
2. Іванюта В.Ф. Методологія досліджень розвитку аграрного виробництва / В.Ф. Іванюта // Агросвіт. – 2008. – № 11. – С. 18–20.
3. Ксьонжик І. В. Методи, показники, критерії та індикатори визначення рівня соціально-економічного розвитку сільських територій / І. В. Ксьонжик // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 8, Ч. 2. – С. 48-54.

4. Лісовий А. Визначення депресивних сільських територій на рівні адміністративних районів України / А. Лісовий // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 38-45.
5. Орехівський П. Введення в теорію еволюції сільських територій / П. Орехівський. – Омськ : Міське управління, 1996. – 286 с.
6. Павлов О. Концептуальні засади державної політики розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / О. Павлов // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=490>.
7. Попова О.Л. Система індикаторів сталого сільського розвитку / О. Л. Попова // Статистика України. – 2010. – № 4. – С. 61-65.
8. Ротштейн О.П. Діагностика на базі нечітких відношень в умовах невизначеності / О.П. Ротштейн, Г. Б. Ракитянська. – Вінниця: Універсум, 2006. – 276 с.
9. Унгурян В.Я. До питання оцінювання рівня розвитку сільських територій України / В.Я. Унгурян // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – К., 2011. – № 39. – С. 101-105.
10. Шмідт Ю.Д. Дифференціація и регулирование социально-экономического развития муниципальных образований региона / Ю. Д. Шмідт, В. А. Денисенко // Известия Дальневосточного федерального университета. Экономика и управление. – 2008. – № 3. – С. 7-13.

References

1. Baranovskyi, M.O. (2008), "Problems of identification and evaluation of the level of depression of agrarian territories of Ukraine", *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, no. 3, pp. 44-51.
2. Ivaniuta, V.F. (2008), "Methodology of studies on the development of agrarian production", *Agrosvit*, no. 11, pp. 18-20.
3. Ksonzhyk, I.V. (2014), "Methods, indexes, criteria and indicators for determining the level of socio-economic rural development", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 8, pp. 48-54.
4. Lisovyi, A. (2008), "Detection of depressed rural areas at the level of administrative regions of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 38-45.
5. Orikhivskiy, P. (1996), *Vvedennia v teoriyu evoliutsii silskykh terytorii* [Introduction to the theory of the evolution of rural areas], Miske upravlinnia, Omsk, Russia, 286 p.
6. Pavlov, O. "Conceptual bases of the state policy of development of rural territories", available at: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=490> (access date October 06, 2017).
7. Popova, O.L. (2010), "System of Indicators for sustainable rural development", *Statystyka Ukrainy*, no. 4, pp. 61-65.
8. Rotshteyn, O.P. and Rakytyanska G.B. (2006), *Diahnostyka na bazi nechitkykh vidnoshen v umovakh nevyznachenosti* [Diagnosis based on fuzzy relations in conditions of uncertainty], Universum, Vinnytsia, Ukraine, 276 p.
9. Unhurian, V.Ya. (2011), "On the issue of assessing the level of development of rural areas of Ukraine", *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii*, no. 39, pp. 101-105.
10. Shmidt, Yu.D. and Denysenko V.A. (2008), "Differentiation and regulation of social and economic development of municipalities of the region", *Izvestiya Dalnevostochnogo federalnogo universiteta. Ekonomika i upravleniye*, no. 3, pp. 7-13.

Сава А.П. ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Мета - обґрунтувати методичний інструментарій з інтегральної оцінки розвитку сільських територій за економічною, соціальною та екологічною складовою та запропонувати систему критеріїв, індикаторів та показників їх вивчення в сучасних умовах господарювання.

Методика дослідження. Реалізація мети та завдань наукової роботи здійснена за допомогою наступних методів: системного підходу – при формуванні методологічних засад вивчення розвитку сільських територій, узагальнення – при обґрунтуванні вибору існуючих методів дослідження та оцінки стану соціально-економічних процесів в сільських територіях; монографічний – вивчення літературних джерел і наукової думки що розвитку та оцінки сільськими територіями з урахуванням особливостей сталого розвитку економіки.

Результати. Проаналізовано існуючі методичні підходи до вивчення соціально-економічних процесів у сільських територіях; обґрунтовано наукові методи та сформовано систему критеріїв, індикаторів та показників з оцінки розвитку сільських територій.

Наукова новизна. Сформовано авторський підхід до застосування методичного підходу у процесі дослідження економічної, соціальної та екологічної складової розвитку сільських територій. Запропоновано використати систему обґрунтованих критеріїв, індикаторів та показників для здійснення комплексної оцінки стану і розвитку сільських територій. Визначено математичну функцію співвідношення показників у чіткій ієрархії взаємозв'язку.

Практична значущість результатів дослідження визначається можливістю застосування у практиці наукових досліджень ефективної методики вивчення сільських територій та проведення комплексної оцінки їх сучасного стану за економічною, соціальною та екологічною складовою.

Ключові слова: методика, критерій, індикатор, показник, оцінка, сільські території, розвиток.

Sava A.P. JUSTIFICATION OF METHODOLOGICAL TOOLS FOR ASSESSING RURAL DEVELOPMENT

Purpose - justify the methodical tools for the integrated assessment of rural development by economic, social and environmental components and to offer a system of criteria, indicators and indexes in the contemporary economy.

Methodology of research. Realization of the purpose and tasks of scientific work is carried out by means of the following methods: the system approach - in the formation of methodological principles for studying the development of rural territories, generalization - in substantiating the choice of existing methods of research and assessment of the state of socio-economic processes in rural areas; monographic - the study of literary sources and the scientific thought of the development and assessment of rural areas, taking into account the features of sustainable economic development.

Findings. The existing methodological approaches to the study of socio-economic processes in rural areas are analyzed; scientific methods are substantiated and a system of criteria, indicators and indexes for assessing the rural development is formed.

Originality. The author's approach to the application of the methodological approach in the process of researching the economic, social and environmental components of rural development has been formed. It is proposed to use a system of substantiated criteria, indicators and indexes for a comprehensive assessment of the state and development of rural areas. The mathematical function of the ratio of indicators in a clear hierarchy of interconnection is determined.

Practical value the results of the study are determined by the possibility of applying in the practice of scientific research an effective method of studying rural areas and carrying out a comprehensive assessment of their current state of the economic, social and environmental component.

Keywords: methods, criterion, indicator, index, assessment, rural areas, development.

Сава А.П. ОБОСНОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ОЦЕНКИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Цель – обосновать методический инструментарий интегральной оценки развития сельских территорий по экономической, социальной и экологической составляющей и предложить систему критериев, индикаторов и показателей их изучения в современных условиях хозяйствования.

Методика исследования. Реализация целей и задач научной работы осуществлена с помощью следующих методов: системного подхода - при формировании методологических основ изучения развития сельских территорий, обобщения - при обосновании выбора существующих методов исследования и оценки состояния социально-экономических процессов в сельских территориях; монографический - изучение литературных источников и научной мысли что развития и оценки сельскими территориями с учетом особенностей устойчивого развития экономики.

Результаты. Проанализированы существующие методические подходы к изучению социально-экономических процессов в сельских территориях; обоснованно научные методы и сформирована система критериев, индикаторов и показателей для оценки развития сельских территорий.

Научная новизна. Сформирован авторский подход к применению методического подхода в процессе исследования экономической, социальной и экологической составляющей развития сельских территорий. Предложено использовать систему обоснованных критериев, индикаторов и показателей для осуществления комплексной оценки состояния и развития сельских территорий. Определено математическую функцию соотношения показателей в четкой иерархии взаимосвязи.

Практическая значимость результатов исследования определяется возможностью применения в практике научных исследований эффективной методики изучения сельских территорий и проведения комплексной оценки их современного состояния по экономической, социальной и экологической составляющей.

Ключевые слова: методика, критерий, индикатор, показатель, оценка, сельские территории, развитие.